

**BANK SEKTORINING DOLZARB MUAMMOLARINI
HAL ETISHNING O'ZIGA XOS YO'LLARI**

Jo'rayev Umidjon Shuxratjon o'g'li

Qo'qon universiteti o'qituvchisi,

umidjonjuraev09@gmail.com

+99890 119 34 34

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston tijorat banklarining hozirgi muammolarini aniqlash va ularni samarali hal etish bo'yicha o'ziga xos yo'llarni taklif etadi. Real statistik ma'lumotlar, xalqaro baholash agentliklari xulosalari, milliy regulator hisobotlari asosida muammolar – aktiv sifatining yomonligi, kredit portfelining yuqori riskliligi, dollarizatsiya, mijozga xizmat ko'rsatish va raqamli infratuzilma kamchiliklari kabi jihatlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, banklar faoliyatini yaxshilash uchun normativ-huquqiy islohot, risk boshqaruvi, kredit siyosatining optimallashtirilishi, texnologik rivojlanish va xorijiy tajribalarni joriy etish kabi takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, muammolar, no'xavfsiz kreditlar (NPL), dollarizatsiya, raqamli bank, risk boshqaruvi, O'zbekiston.

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekiston bank sektori sezilarli darajada o'zgarishlarga duch kelmoqda. Iqtisodiy o'sish sur'ati, valyuta siyosati, moliyaviy barqarorlik hamda normativ-huquqiy muhitning takomillashuvi banklar faoliyatini kengaytirish uchun zamin yaratmoqda. Masalan, 2025 yil iyun holatiga ko'ra tijorat banklarining kredit portfeli jami aktivlarning taxminan **65-67%** ini tashkil etadi, qolgan qismlari esa investitsiyalar, naqd pul va boshqa moliyaviy instrumentlarga taqsimlangan. Shu bilan birga, bank sektoridagi muammolar kuchaygan: no-foydali kreditlar (NPL) ulushi bir necha banklarda sezilarli darajada, xususan davlat banklarida, yuqori bo'lib qolmoqda. 2025 yil iyun oyida NPL darajasi umumiy kredit portfelida **3,8%** ga tushgan, lekin ayrim tijorat banklarida bu ko'rsatkich **10%** ga yaqinlashmoqda.

Xalqaro baholash agentliklari ham O'zbekiston bank sektoriga risklar borligini ta'kidlamoqda. Masalan, S&P Global Ratings banklarning iste'mol va mikro kreditlar segmentida xavfli o'sish kuzatilishini, yuqori riskli segmentlar portfelga ulushining oshishini ma'lum qilgan. Fitch esa davlat banklarining aktiv sifatidagi yomonlashuv, dollarizatsiya, tashqi moliyalashtirishga bog'liqlik kabi struktural risklar mavjudligiga e'tibor qaratadi.

Shu sababli tijorat banklarining faoliyati samaradorligini oshirish, risklarni boshqarish, raqamli transformatsiya va faol nazoratni kuchaytirish dolzarb vazifalardir. Ushbu maqola tijorat banklari duch kelayotgan asosiy muammolarni tahlil qiladi va

ularni hal qilish yo‘llarini real misollar va xalqaro tajriba asosida taklif etadi.

Asosiy qism. 2025 yil iyun oyida O‘zbekiston banklarida NPL ulushi jami kredit portfelida 3,8 % ga tushdi, ammo ayrim tijorat banklarida, xususan Ipoteka Bankda 9-10 % atrofida. Bu yuqori ko‘rsatkich ko‘pincha kredit riski boshqaruvi yetarli bo‘lmagan yerlarda, qarz oluvchilar moliyaviy holatini baholashda xatolar, hamda sud-huquq tizimi orqali qarzni qaytarish jarayonlarining murakkabligi bilan bog‘liq.

Fitch ma‘lumotlariga ko‘ra, valyuta operatsiyalarining katta qismi, shuningdek, kredit va depozitlarning bir qismi hali ham chet el valyutasiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Bu kurs o‘zgarishlari, valyuta risklari va chet valyutadagi majburiyatlar ortishi banklar balansiga salbiy ta‘sir qilishi mumkin.

Banklarda iste‘mol va mikro kreditlar segmentida xavfli o‘shish, risklar identifikatsiyasi, monitoring va oldindan ogohlantirish mexanizmlari yetishmasligi kabi holatlar mavjud. Regulyator tomonidan ba‘zi choralar ko‘rilgan bo‘lsa-da, banklarning ichki nazorat va risk-madaniyat jihatidan rivojlanishi talab qilinadi.

2024 yil boshidan buyon banklar kapital yetarliligi va likvidlik ko‘rsatkichlari regulyator minimal talablaridan yuqori bo‘lib qolgan. Masalan, 2024 yil birinchi yarim yillikda umumiy kapital yetarliligi darajasi 17,3 %, Tier-1 kapitallari esa 14,2 % ni tashkil etdi. Lekin ba‘zi banklar salbiy ssenariylarda likvidlik qiyinchiliklari va zarar ko‘rish xavfini sezishmoqda.

Banklarning raqamli transformatsiya jarayoni sekin kechmoqda, mijozlarga xizmat ko‘rsatish standartlari, IT infratuzilma, raqamli bank operatsiyalari, kiberxavfsizlik masalalari xali to‘liq yechim topmagan soha.

Davlat banklarining bozordagi ustunligi ko‘plab tarmoq muammolariga sabab bo‘lmoqda: bozorda cheklangan raqobat, xususiyy banklar uchun bozor kirish to‘sqinliklari, tashqi investorlar uchun ochiqlik kamligi.

Kredit berish mezonlarini qattiqlashtirish, kredit so‘rovchilarning moliyaviy holatini chuqur tahlil qilish, kredit sug‘urtasi yoki garov mexanizmlarini keng joriy etish. Masalan, davlat banklarida avvalgi yillarda kam standartlarga asoslangan kreditlar berilgan bo‘lishi mumkin, bularni qayta ko‘rib chiqish va qayta tuzish zarur.

Chet valyutadagi kreditlar va depozitlar uchun valyuta riskini kamaytirish maqsadida, banklar va mijozlar o‘rtasida hedjing vositalari, valyuta diversifikatsiyasi, va mahalliy valutaga asoslangan kredit va depozit mahsulotlarini rag‘batlantirish foydali bo‘ladi.

Banklar ichki audit, stress-testlar, kredit portfelini muntazam monitoring qilish, kredit taqsimoti diversifikatsiyasi kabi chora-tadbirlarni kuchaytirish. Regulyator tomonidan risk-madaniyatni shakllantirish, talablarga rioya qilish va banklarning shaffofligini oshirish maqsadida tizimli audit va hisobotlar bo‘yicha jazo choralari belgilanishi mumkin. Banklar kapital bazasini kuchaytirish, Tier-1 kapitalini oshirish, yuqori likvid aktivlarga ega bo‘lish, qisqa muddatli majburiyatlarning ulushini

kamaytirish. Regulyator tomonidan minimal kapitallik va likvidlik koeffitsientlari bo'yicha yangi talablari qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

Onlayn bank xizmatlari, mobil banking, fintech yechimlarini joriy etish, ma'lumot analizini (big data), sun'iy intellekt, biometrik autentifikatsiya, blokcheyn kabi innovatsiyalar orqali xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish. Shu bilan birga kibernetika standartlarini kuchaytirish zarur.

Bozor iqtisodiyoti uchun mos normativ-huquqiy bazani mustahkamlash, banklar boshqaruvi, shaffoflik, hisobotlik standartlari xalqaro talablar (IFRS, Basel III) asosida yangilash va joriy etish. Shuningdek, davlat banklarini xususiylashtirish, tashqi investitsiyalarni jalb qilish orqali bozordagi raqobatni oshirish muhim. Buxgalteriya, risk menejmenti, kredit tahlili, digital bank xizmatlari sohalarida mutaxassislar tayyorlash; bank xodimlarining doimiy malaka oshirishini ta'minlash; xalqaro treninglar, sertifikatlar orqali mahoratni oshirish.

Xulosa. O'zbekiston tijorat bank sektorining hozirgi dolzarb muammolari — no-foydali kreditlar darajasi, dollarizatsiya, risk boshqaruvi tizimining zaifligi, kapital va likvidlik cheklavlari, raqamli infratuzilma kamchiliklari va raqobatning cheklanganligi — sanoqli ijobiy o'zgarishlarga qaramay, hali ham asosiy to'sqinliklar bo'lib qolmoqda. Milliy bank tizimi resurslaridan foydalanishni optimallashtirish, normativ talablarni kuchaytirish va xalqaro standartlarga moslashish, raqamli bank xizmatlarini kengaytirish orqali banklar barqarorroq va foydaliroq bo'lishlari mumkin.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun, avvalo, kredit siyosatini qat'iylashtirish va risklarni kamaytirish mexanizmlarini keng joriy etish zarur, ikkinchidan, dollarizatsiya riskini boshqarish bo'yicha strategik choralar ishlab chiqish lozim. Raqamli transformatsiya banklar mijozlar bilan aloqani yaxshilashi, operatsion xarajatlarni kamaytirishi va xizmat sifatini oshirishi mumkin. Normativ-huquqiy va institutsional islohotlar orqali bank boshqaruvi va shaffoflikni kuchaytirish ham investorlarga bo'lgan ishonchni oshirishda muhim omil bo'ladi. Qaror qabul qiluvchilarning, banklar rahbarlarining va regulyator organlarning hamkorligi orqali ushbu yo'llar samarali amalga oshirilsa, bank sektori mamlakat iqtisodiy o'sishiga yanada kuchli turtki bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xasanov B.T. – “Bank ishi asoslari”, Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
2. Karimov Z.A. – “Pul-kredit munosabatlari va bank tizimi”, Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
3. Xamidov A.X. – “O'zbekiston bank tizimi: islohotlar va istiqbollar”, Monografiya, Toshkent, 2023.
4. Mishkin F.S. – “The Economics of Money, Banking and Financial Markets”, Pearson Education, 2022.

5. Rose P.S., Hudgins S.C. – “Bank Management & Financial Services”, McGraw-Hill Education, 2021
6. Karimova M. – “Bank sektorida raqobatni kuchaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash yo'llari”, “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” jurnali, 2023.
7. Turg'unov I. – “Tijorat banklarining kredit portfelini boshqarish muammolari”, “Bank ishi” jurnali, 2022.